

Erinç Yeldan
1930 Sanayi Kongresi'nden, Sanayi 4.0'a

Bu haftaki yazımız değerli çalışma arkadaşım **Dr. Serdar Şahinkaya**'nın 21 Nisan tarihinde Bilkent Üniversitesi'nde vermiş olduğu konferansa dayalı bir iktisat tarihi yazısı: **1930 Sanayi Kongresi: Bir Hesaplaşma mı?**

Dr. Şahinkaya'nın ilk tespiti genç Cumhuriyet'in Osmanlı'dan kalan mirasının "*sanayisiz, dışa bağımlı*" bir ekonomi olduğudur. 1913 ve 1915 yıllarında İstanbul, İzmir, Manisa, Bursa, İzmit, Karamürsel, Bandırma ve Uşak şehirlerinde düzenlenen sanayi sayımlarının sonuçlarına göre mevcut sınaî tesislerin toplam sayısı sadece 282'dir. Buralarda toplam üretim değerinin yüzde 82,3'ü gıda ve dokuma sanayinden kaynaklanıyor ve bu iki sektör aynı yıllarda toplam işçi sayısının yüzde 75,8'ini istihdam ediyordu. Kısacası, buğday öğütmek, tütün ve deri işlemekten ve geleneksel ipekçilikten ibaret üretim faaliyetleri ile Osmanlı ekonomisinde aslında gerçek anlamda bir sanayi faaliyetin söz konusu olmadığı ve tüketimin de esas olarak ithalat yoluyla karşılandığı bağımlı bir ekonominin sürdürüldüğü görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ithalat etkinliği içinde yerli özel sermaye ise büyük ölçüde ticaret kârlarının peşinden koşuyordu. Yerli büyük ticaret çevrelerinin kârlarının bir bölümünü yurt dışına aktardığı da bilinmekteydi. Bütün bunlara karşın hükümet, sanayileşmeyi hızlandırmak için arayışlarını sürdürürken yerli özel sermaye sahiplerinin de bu çabalara destek vermesini bekliyordu. 1930'a kadar bu çabalar "*kamu ve özel kesim birlikteliği*" ile sürdürülmeye gayret edilmişti. Ancak o, "zor yıllarda" sağlanan her türlü desteğe rağmen özel kesim, farklı bir ifade ile ticaret burjuvazisi ve sanayi erbabı, Cumhuriyetin kendini güvende hissedeceği bir üretim yeteneğine kavuşması için gereken desteği sağla(ya)mamıştır. Türkiye Cumhuriyeti 1930'lara bu gerçeğe yüzleşerek girmiştir.

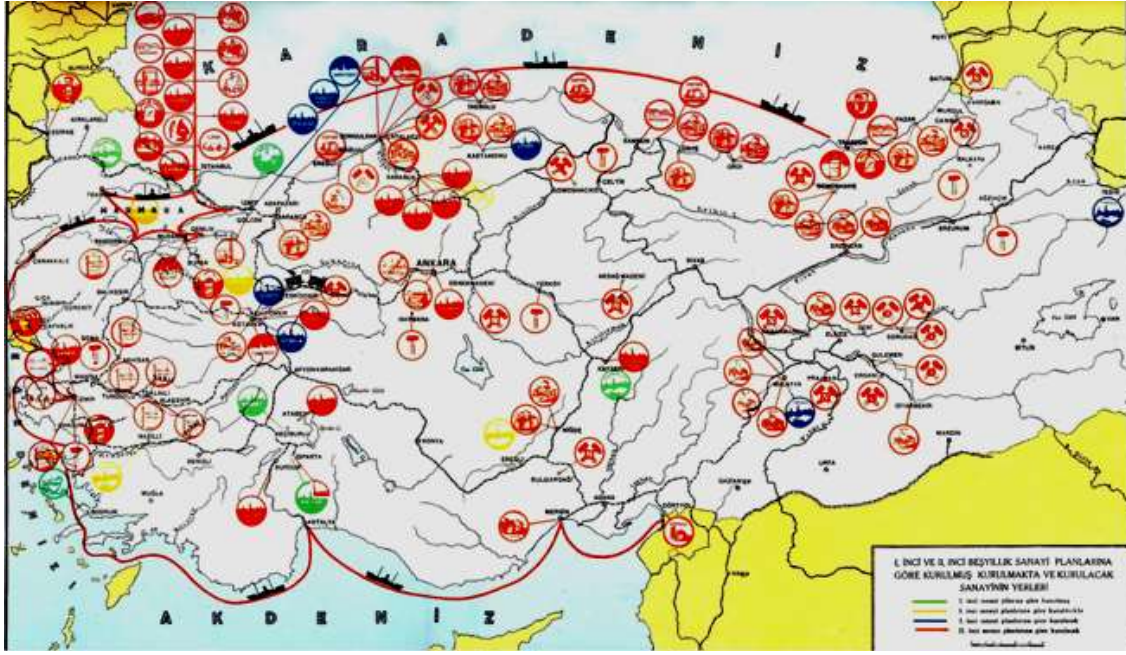
1930'lar başında Cumhuriyet'in siyasi kadrolarının en önemli tespiti, bir ülke ekonomisinin sadece piyasa güçlerinin yönlendirilmesine bırakılmayıp, ulusal çıkarlara göre yönlendirilmesi, farklı bir ifade ile *ciddi bir iktisat politikası uygulanmak isteniyorsa, bu politika kararlarını geliştirecek bir kurum, gerekli bilgileri toplayacak bir bilgi sistemi, verilecek kararlardan etkilenecek grupların bu uygulamaları etkileme kanallarının da kurulmasının* gerekliliğinin kavranması idi.

Ankara'da **Milli Sanayi Numune Sergisi** ve **Sanayi Kongresi** düzenleme kararı bu gerçeklerden yola çıkarak alındı ve Sanayi Kongresi bundan seksen altı sene önce, 22-29 Nisan 1930'da Ankara Ulus'ta bugünkü Çocuk Esirgeme Kurumu merkez binasında toplandı. Kongre esas olarak **sektör** temelinde örgütlenmiş idi. *Mensucat, Gıda, Deri, Orman, Taş-Toprak ve Cam, Kimya, Maden İhracı ve Maden Mamulâtı* başlıklı **sekiz ana sektör** kongre gündeminin ana eksenlerini oluşturmaktaydı.

Dr. Şahinkaya'nın ifadesiyle Kongre, yirminci yüzyılda geri kalmış ve bağımlı bir ülkenin dış açıkları, kronik dış borçlar ve mali esareti olmadan, kendi kendine yeten bir sanayileşmeyi gerçekleştirmesinin, ütopyik bir fantezi olmadığını ispat eden iktisat politikalarının başlangıç noktasını oluşturmuştur.

Sanayi Kongresi sadece *genel anlamda* sanayileşmeyi değil, aynı zamanda *bölgesel eşitliği*, sanayiye *ülke sathına yaymayı* ve topyekün dengeli ve *sürdürülebilir kalkınmanın* ivmelendirilmesini planlamaktaydı. Dr Şahinkaya'nın sunduğu aşağıdaki harita bu konuda önemli bir belgedir. Harita Prof. Dr. AFETİNAN'ın 1972'de Türk Tarih Kurumu yayınları arasında yer alan "Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933" başlıklı eserinin 6 numaralı ekinde yer almaktadır.

Birinci ve ikinci beş yıllık sanayi planlarına göre kurulmuş, kurulmakta ve kurulacak sanayi yerlerinin haritası:

Haritada öne çıkan en çarpıcı gözlem, 1930'lar Türkiye'sinde sanayi deseninin nasıl da Doğu ve Güney illerimizde yoğunlaşmayı hedeflediği ve bu hedefi gözeterek demiryolları ve ulaşım ağları ve sonradan devreye girecek Köy Enstitülerine dayalı eğitim seferberliği ile nasıl tamamlanacağıdır.

Cumhuriyet bir yandan da sanayileşmeyi iktisadi güçlenmenin esas aracı saymakta ve *bağımsızlıkla* eş anlamlı almaktadır. "Bağımsızlık" sorunu sanayileşme zorunluluğunu besleyen olgulardan en önemlisi olarak görülmektedir. Son olarak, unutulmamalıdır ki, Cumhuriyet, sanayi temelli ulusal ekonomiyi emperyalist çıkarların kesiştiği bölgede ve iki dünya savaşı yıllarının olağanüstü çalkantılı ortamında gerçekleştirmiştir.

2016 Türkiye'si?

Sanayinin milli gelir içindeki payı yüzde 15'lere geriletilmiş, ara malları ve yatırım sektörlerinde ithalat bağımlılığı yüzde 80'e çıkmış; yapısal işsizlik ve dış açık kısılcına sıkışan umutsuz yığınlar ve futbol ile afyonlanmış "ötekiler" in şiddeti ile "dindar" Anayasa çağrılılarıyla yoğunlaşmış bir coğrafya. Sanayi 4.0 mı?